

Lezers en bioscoopbezoekers

Op zorglijke toon spreken velen over de invloed van de t.v., in het bijzonder op het lezen van boeken. Een lichtpuntje voor enkele bezwaarden zou kunnen zijn dat — niet zo lang geleden — is gebleken dat (sommige) „onfatsoenlijkheden” minder gemakkelijk op de beeldbuis voorkomen dan bijv. in dichtbundels. Met deze ervaring in het achterhoofd zal het wellicht een getemperde vreugde zijn waarmee een aantal fatsoensvoorvechters kennis neemt van de C.B.S.-conclusie „dat de sterke verbreiding van de televisie in de laatste paar jaren het boekenlezen niet nadelig heeft beïnvloed. Ook op langere termijn gezien blijft de conclusie gelden, dat de opkomst van de televisie geen zichtbaar nadelige invloed heeft uitgeoefend op het boekenlezen”¹⁾.

De onderzoekingen wijzen namelijk uit dat het percentage boekenlezers van 50 in 1962 nagenoeg gelijk was aan dat in 1955/56 (52 pCt.) vóór de grote vermenigvuldiging van het nieuwe medium. Het C.B.S. merkt hierbij op dat een eventueel nadelig effect van de t.v. mogelijk geneutraliseerd is door factoren als de opkomst van het goedkope pocketboek, meer vrije tijd en een stijgend ontwikkelingsniveau van de bevolking. Het bureau waagt de uitspraak: „Uit de omstandigheid, dat nu onder de t.v.-bezitters nog veel lezers voorkomen, kan (...) worden afgeleid, dat deze twee cultuuruitingen elkaar zeer goed kunnen verdragen”. Wel was het aantal lezende t.v.-ers (46 pCt.) wat geringer dan onder de niet-t.v.-ers (54 pCt.).

Dat het meest werd gelezen door hen met een hoger onderwijsniveau (72 pCt.) — ook meer dan door de groep leidinggevend en welgestelden — lag in de lijn der verwachting. De gereformeerden en de niet-kerkelijken overtroffen het landelijk gemiddelde. Andere leesgrage categorieën waren die van de schoolgaanden (69 pCt.) en de 12-17-

jarigen (63 pCt.; in 1955/56 echter nog 76 pCt.). Bij het toenemen der jaren werd er minder gelezen. De bejaarden behoorden dan ook, evenals de personen met alleen lager onderwijs, de agrariërs en de mannen uit de risicodragende middenstand, tot de minst lezende groepen. De agrarische lezers klommen evenwel van 27 pCt. (1960; in 1955/56 nog 35 pCt.) tot 40 pCt. Wellicht een stuk emancipatie, hetgeen eveneens van toepassing kan zijn voor het grotere aantal vrouwelijke lezers (hoe- wel hierbij het geringe aantal werkende gehuwde vrouwen mede een rol kan spelen).

Het bioscoopbezoek daalde aanmerkelijk, nl. van 54 pCt. in 1960 tot 44 pCt. in 1962 (in 1955/56 beliep dit nog 61 pCt.). Ook hier bleek de t.v. niet die grote rol te spelen, zoals die veelal wordt verondersteld. Het bioscoopbezoek van de t.v.-ers was met 41 pCt. (t.o.v. 47 pCt.) niet zo veel geringer, en daalde tijdens 1960-1962 niet sterker dan dat van de niet-t.v.-ers. Bij de jeugdigen was bij een t.v. thuis het bezoek zelfs groter. Dit gold ook voor gereformeerden en kerkse hervormden, hetgeen wijst op een sub-groep onder

Aantal lezers^{a)}, c.q. bezoekers^{b)} in pCt. v.d. bevolking en van de categorieën „met t.v. thuis” en „zonder t.v. thuis” (z.t.v.)

	Boeken						Bioscoop	
	1962			1960			1962	1960
	Tot.	t.v.	z.t.v.	Tot.	t.v.	z.t.v.	Tot.	Tot.
Totaal	50	46	54	49	44	51	44	54
w.o. per sociaal milieu								
landarb., boeren...	40	30	45	27	22	28	34	28
arbeiders	46	40	51	42	39	44	39	50
risicodr. middenst.	47	44	49	48	38	52	43	53
loontr. middenst.	60	56	64	62	53	66	54	63
leidinggevend en welgestelden	67	60	75	67	60	71	63	69
kerkgenootschap								
rooms-kath.	46	42	50	45	41	48	45	55
Ned.-hervormd ..	49	45	53	46	44	46	42	48
w.v. onkerks	45	42	49	43	42	43	45	50
gereformeerd	60	52	64	58	42	60	32	39
geen kerkgen.	52	50	54	54	51	56	51	62
onderw. niveau c)								
g.l.o.	39	35	43	36	35	37	30	41
u.l.o.	60	60	60	62	54	66	55	69
v.h.m.o.; w.o. d)	72	68	76	68	67	69	53	67

a) Een of meer boeken uitgelezen in de afgelopen maand. b) Een of meer bezoeken in het afgelopen jaar. c) niet-schoolgaanden. d) Zie „E.-S.B.” van 22 juli jl.

hen, die t.v. en bioscoop principieel afwijst.

Een andere, ietwat onverwachte, C.B.S.-conclusie is dat het bioscoopbezoek hoger was naarmate het algemene civilisatieniveau hoger lag (zie de getallen per sociaal milieu en onderwijsniveau in de tabel). Het hogere bezoek in de meer stedelijke plaatsen hangt samen met een betere „actieradius”. Behalve bij plattelanders waren er weinig bezoekers bij de agrariërs, de bejaarden en, bij hen die alleen lager onderwijs genoten. Desalniettemin groeide het getal agrariërs dat langs de bioscooplokken trok.

M. H.¹⁾

¹⁾ In „Vrije-tijdsbesteding in Nederland 1962-1963”, deel 1 „Enige vormen van „licht en ernstig amusement” herfst 1962”. Uitg. W. de Haan N.V., Zeist 1964, 59 blz., f. 6. Zie ook „E.-S.B.” van 22 juli jl.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Lezers en bioscoopbezoekers	687	Wie wint het spel? De Franse Mystère 30 of de Nederlandse Fokker F 28?, door L. J. M. van den Berk	698
Groen of rijp?, door Dr. Th. M. Scholten	688		
De bescherming van de landbouw in de E.E.G. (III), door Prof. Dr. J. Horring	689	Ingezonden stuk:	
Oorzaken en beoordeling van de ongelijke inkomens- en vermogensspreiding, door Drs. P. J. Janssen en D. H. Grasman	691	Het agrarisch dilemma, door A. de Tavernier met een naschrift van A. N. J. Vriens	699
De Inter-Amerikaanse ontwikkelingsbank, door Drs. E. den Dunnen	694	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. A. Woudhuizen	700
		Recente publikaties	700

Groen of rijp?

Enkele kanttekeningen bij een belangrijk initiatief

Een studiegcommissie uit de drie vakcentralen N.V.V., N.K.V. en C.N.V. heeft een rapport uitgebracht omtrent bezitsvorming door vermogensaanwasdeling. Er is in de pers zodanige aandacht gegeven aan dit rapport dat bij de geïnteresseerden de hoofdlijnen bekend mogen worden verondersteld ¹⁾. Het is opgevallen dat enerzijds bij de introductie het studiekarakter en het nog niet geheel praktisch uitgewerkt zijn van het rapport c.q. van de daarin neergelegde gedachten geaccentueerd werd, terwijl anderzijds een belangrijke mate van rijpheid gesuggereerd werd door het voorstel deze aangelegenheid reeds bij de komende loononderhandelingen aan de orde te stellen.

Intussen, of de appel nu nog groen of reeds rijp is, in beide veronderstellingen is er aanleiding tot een kwaliteitskeur, beter gezegd: tot een serieuze kennisname, tot een bezinning, tot een gesprek. Daar is te meer reden toe waar het een onderwerp betreft dat sociaal en economisch gezien van uitzonderlijke betekenis is en waar dit onderwerp niet in een oppervlakkig vlugschriftje, maar in een serieus rapport van bijna 100 bladzijden aan de orde wordt gesteld, waarbij vele aspecten een grondige behandeling kregen.

Het is binnen het bestek van een tijdschriftartikel niet mogelijk dit omvangrijke werkstuk adequaat te bespreken. Ik zal mij beperken tot wat mij voorkomt de hoofzaak te zijn: *de vraag of de beoogde doelstelling langs de in dit rapport-voorstel aangegeven weg kan worden gerealiseerd.*

Doelstelling.

„De bedoeling van dit rapport is ..... om ..... verdergaande voorstellen (op het gebied van de bezitsvorming) uit te werken. Deze zijn van bredere allure en beogen te komen tot een vergroting der mogelijkheden om tot vermogensbezit te geraken” (blz. 8). In het rapport wordt deze vergroting niet zozeer verwacht van de verhoging van het reëel nationaal inkomen per hoofd als wel van een *wijziging van de bestaande verdelingsnormen*. Deze wijziging wordt in het bijzonder geacht te worden bereikt door vermogensaanwasdeling, dat is: een deling van de werknemers in de groei van het ondernemingsvermogen. Daardoor kan tevens „... een van de belangrijke oorzaken van de vermogensongelijkheid aangetast worden” (blz. 9).

Wat wordt verstaan onder vermogensaanwas?

Onder winst resp. vermogensaanwas wordt verstaan „... het financiële netto-resultaat, dat een onderneming in een jaar heeft behaald” (blz. 43). Bij de vaststelling daarvan wordt rekening gehouden met alle kosten, die door de onderneming moeten worden gemaakt ter verzekering van het voortbestaan ervan, *met inbegrip van:*

1. de afschrijvingen op vervangingsbasis;
2. de reserveringen met een voorzieningskarakter;
3. een rente- en risicovergoeding voor degenen, die in de onderneming vermogen hebben vastgelegd; voorgesteld wordt hiervoor „een redelijk percentage te nemen van het reële in de onderneming belegde vermogen (nominaal kapitaal + open reserves)”;

¹⁾ In „E.-S.B.” van 29 juli 1964 is door Drs. P. M. H. G. Prevoo een overzicht gegeven van de belangrijkste punten van het rapport.

4. het ondernemersloon;
5. de te betalen belastingen, met name de vennootschapsbelasting.

Tot zover het rapport.

Het komt mij voor dat deze definiëring van „vermogensaanwas” zeer realistische trekken heeft. De huidige bedrijfs-economische inzichten zijn er terdege in verwerkt. Dat betekent niet dat dit begrip „vermogensaanwas” samenvalt met het winstbegrip uit de bedrijfseconomie. Het cardinale verschil ligt in de hiervoor onder 3 vermelde „aftrekpost”. Bij het bedrijfseconomische winstbegrip wordt deze aftrek niet toegepast, bij het hier gebezigde begrip „vermogensaanwas” geschiedt dit *terecht* wél.

De doelmatigheid van het voorgestelde middel.

Het komt mij voor dat deze aanvaardbare definiëring van het uitgangspunt van de verdeling, de doelstelling van het rapport praktisch illusoir maakt. Illusoir omdat de resultaten van een zeer groot aantal Nederlandse ondernemingen een rendement over het *werkelijke* eigen vermogen opleveren, dat ligt *beneden* de in het rapport voorgestelde redelijke rente- en risicovergoeding. Deze vergoeding zal men toch pas redelijk kunnen noemen bij een percentage van 6 tot 10. In feite wordt dit percentage in een groot aantal ondernemingen, ik zou geneigd zijn te stellen: bij de *meeste* ondernemingen, niet gehaald.

Aan de jaarverslagen over 1963 van een viertal grote ondernemingen die een waardering op vervangingsbasis toepassen c.q. vermelden, zijn onderstaand enkele gegevens ontleend:

	Eigen vermogen	Winst, na aftrek van belastingen	Rentabiliteit eigen vermogen
	(in mln. glds.)		(in pCt.)
Philips	3.845	366	9,5
Ver. Machine Fabrieken ...	266	16 (5) a)	6,0 (2,0)
A.K.U.	845	49	5,8
Van Gelder Zonen	342	9	2,5

a) Van de winst ad f. 16 mln. werd f. 11 mln. aan het personeel uitgekeerd.

Ik vrees dat ook de samenstellers van het rapport het slachtoffer zijn geworden van de vele slechte jaarverslagen van Nederlandse ondernemingen, waar de toegepaste waarderinggrondslagen een veel te klein eigen vermogen laten zien en daardoor een rendement suggereren dat in werkelijkheid bij lange na niet behaald is. Er is de laatste jaren, in het bijzonder ook door de jaarverslagrapporten van commissies, geformeerd door de werkgeversorganisaties, herhaaldelijk aangedrongen op meer reële jaarverslagen. Het zou wel eens kunnen zijn dat *dit* rapport daartoe — onbedoeld — nog de meest effectieve impuls zal geven.

De belangrijke reserveringen uit de winst die ook in de na-oorlogse jaren bij het Nederlandse bedrijfsleven plaatsvonden, konden geschieden doordat de uitgekeerde winsten veelal belangrijk lager waren dan een redelijk rendement over het totale eigen vermogen. Waar deze uitkeringen in het dividendpercentage gerelateerd worden aan het nominale aandelenkapitaal, worden de werkelijke rendementsverhoudingen voor de niet-insider grondig versluierd.

Het wenkend perspectief.

Een beeld van de feitelijke verhoudingen leidt dan ook uiteraard tot een ander perspectief dan in het rapport naar voren komt: bij een benadering van het kwantitatieve effect der vermogensaanwasdeling wordt uitgegaan van een netto-vermogensaanwas van jaarlijks 5 pCt. van de vermogenswaarde aan het begin van het jaar (blz. 44). Bij deze en andere veronderstellingen wordt voor de grote massa der werknemers een persoonlijke vermogenstoename becijferd van ruim f. 18.000 in 20 jaar (blz. 46).

Aldus opgeroepen perspectieven hebben een suggestieve werking. De appel lokt tot eten. Nog afgezien echter van de vraag, of de hier geboden appel groen of rijp is, ook in dit laatste geval moet terdege onderzocht worden of de lonkende kleur met een goede smaak en een hoge voedings-

waarde gepaard gaat. Ook en juist de vakcentralen zijn er in hun huidige stadium allerminst mee gediend suggesties te doen, die niet gehonoreerd kunnen worden. (Men zal daarbij nog wel attent moeten zijn op het gevaar dat dit voorstel wordt aangegrepen om de geldende loonvoorschriften te ontduiken). Daarom is verdere studie en discussie over dit vraagstuk dringend geboden. Het komt mij echter voor — uit het voorgaande moge dit gebleken zijn — dat het voorstel in dit rapport gedaan in een te gering aantal gevallen voor toepassing in aanmerking kan komen²⁾.

Katwijk aan Zee.

Dr. Th. M. SCHOLTEN.

²⁾ Buiten beschouwing blijft hierbij nog de moeilijke toepasbaarheid in de middenstandsondernemingen.

De bescherming van de landbouw in de E.E.G.

(III)

Het structuurbeleid.

Een groot deel van de landbouw in de landen van de E.E.G. heeft een sterke behoefte aan modernisatie. Dit betreft niet zozeer de landbouwkundige of technologische aspecten, maar de arbeidsorganisatorische kant. Voortdurend gebrek aan voldoende werkgelegenheid buiten de landbouw gedurende vele decennia in een vrijwel stagnerende economische ontwikkeling is de grondoorzaak van de huidige situatie. De na-oorlogse versnelde ontwikkeling van de mechanisatie in de landbouw heeft hieraan een extra dimensie toegevoegd, die de bestaande bedrijfsstructuur in versterkte mate tekortschietend maakt. Met een normaal te achten minimum aantal arbeidskrachten van twee per bedrijf voor de dominerende groep van gewone akkerbouw- en rundveehouderijbedrijven, zou per bedrijf thans waarschijnlijk tenminste 20 à 30 ha grond nodig zijn om voldoende speelruimte te bieden voor een rationele mechanisatie. Maar het grootste deel van de bedrijven (in aantal bijna 90 pCt.; in areaal ongeveer de helft van het totale landbouwareaal) is kleiner dan 20 ha.

Een radicale reorganisatie van de bedrijfsgrootte-structuur zou stellig tot een verlaging van de kosten per eenheid produkt leiden. Het zou m.i. overdreven zijn te verwachten dat het gehele verschil tussen de E.E.G.-prijzen en de invoer- resp. uitvoerprijzen op deze wijze zou kunnen worden overbrugd. De helft hiervan lijkt mij echter wel realiseerbaar¹⁾.

De modernisatie is stellig een dringende noodzakelijkheid, maar de verwezenlijking heeft veel voeten in de aarde. Men bedenke, dat indien meer dan de helft van het landbouwareaal gereorganiseerd moet worden rondweg van elke drie à vier bedrijven beneden de minimumgrootte er twee à drie zullen moeten worden opgeheven en samengevoegd met de overblijvende tot één rationeel bedrijf. Hiermee zijn tenminste 3 mln. boeren gemoeid, waarvoor geen blijvende plaats in de landbouw zal zijn. Dit proces van opheffing van kleine bedrijven en vergroting van de andere is reeds aan de gang. Als men naar de getallen van verdwenen bedrijven kijkt, lijkt het reeds indrukwekkend. Het kwantitatieve effect op de verandering van de bedrijfsgrootte-structuur gemeten in wijziging van het in beslag ge-

¹⁾ J. Horring: „Hartog's diagnose en therapie van de landbouwkwaal” in „De Economist” van juni 1964.

nomen areaal van de te kleine bedrijven is evenwel nog gering. Een radicale verandering in de bedrijfsgrootte-structuur moet nog nagenoeg geheel plaatsvinden.

Het is daarom juist dat grote nadruk wordt gelegd op het structuurbeleid in de E.E.G. Het komt mij evenwel voor dat er een vrijwel onopgemerkt groot gevaar schuilt in een verkeerde aanpak van dit vraagstuk wat de richting en de „timing” betreft. Dat gevaar is namelijk de opvoering van de produktie door grondverbetering en areaaluitbreiding en niet in de eerste plaats een kostenverlaging. Daardoor krijgt de structuurpolitiek ook een extra beschermend karakter, precies het tegenovergestelde van hetgeen vrij algemeen wordt verwacht van het structuurbeleid.

✓ Het structuurbeleid heeft namelijk twee zijden. De eerste is het scheppen van werkgelegenheid voor de overtolligen in de landbouw, die binnen hun bereik ligt, zowel wat plaats als geschiktheid betreft. Hieraan wordt ook van E.E.G.-zijde aandacht besteed. Regionale ontwikkelingsprogramma's zullen worden bevorderd. Er bestaat bovendien een Sociaal Fonds voor herscholing van mensen en een Investeringsbank voor de bevordering van regionale industrie-ontwikkeling.

De andere kant heeft te doen met de aanpassing in de landbouw zelf en de verwerking en de afzet van de landbouwprodukten. Verbeteringen in de verwerking en afzet van landbouwprodukten is ongetwijfeld ook belangrijk, maar heeft niet direct betekenis voor de noodzakelijke wijzigingen in de bedrijfsgrootte-structuur van de landbouwbedrijven zelf. De modernisatie van de bedrijfsgrootte-structuur vereist uiteraard omvangrijke investeringen in herverkaveling, wegen en bedrijfsgebouwen. Daarover is nauwelijks verschil van mening mogelijk. Maar wat m.i. vrijwel geheel over het hoofd wordt gezien is, dat van de bedrijfsvergroting weinig terecht komt zolang niet op grote schaal kleine bedrijven in de verschillende gebieden zijn opgeheven. Het landbouwstructuurbeleid in engere zin krijgt pas voldoende ruimte om resultaten te boeken, indien de indirecte kant van het structuurbeleid erin is geslaagd in voldoende mate boeren en potentiële boeren uit de landbouwsector weg te lokken door gunstiger perspectieven. M.a.w. dit vormt de voorwaarde voor een succesrijke investeringspolitiek in de landbouw.

Deze zeer omvangrijke afvloeiing van zelfstandigen

(of potentieel zelfstandigen) in de landbouw is een pijnlijk en langdurig proces. Opheffing van bedrijven zal m.i. hoofdzakelijk tot stand komen door gebrek aan opvolgers. De meeste zittende boeren zijn waarschijnlijk niet meer in staat of willens over te schakelen op een ander beroep. Een overgangperiode gelijk aan de halve beroepsduur van een generatie (rond 20 jaar) lijkt mij niet tekort gesteld.

Een grootscheeps programma met subsidies voor de verbetering van de interne structuur van de landbouw, zolang de voorwaarde voor een belangrijke toeneming van de bedrijfsgrootte niet is vervuld, zal bijna onvermijdelijk uitmonden in investeringen die de productiecapaciteit van de landbouw vergroten. In Nederland en Duitsland ligt hierbij het accent op grondverbetering; in Frankrijk en Italië op uitbreiding van het areaal. Zonder grote subsidies zouden deze investeringen niet tot stand komen. De individuele boer is hiermee wel geholpen — mede omdat hij de kosten van de investering grotendeel niet behoeft te dragen —, daar hij een groter produktievolume kan voortbrengen. Maar een kostenverlaging per eenheid produkt is dan niet, waarschijnlijk en bovendien heeft het een niet gewenste vergroting van de zelfvoorzieningsgraad met landbouwprodukten ten gevolge.

De oorspronkelijke voorstellen van de Commissie voor subsidiëring van investeringen voor structuurverbetering waren zeer vrijgevig. Voor de landbouwbedrijven zelf namelijk een rentesubsidie met een maximum van 4 pCt., over de totale investeringsom, terwijl minimaal 1 pCt. voor rekening van de belanghebbende moest blijven. Bij een rentevoet van 5 pCt. voor een dertigjarige lening komt dit op hetzelfde neer als rond 40 pCt. à fonds perdu. Maar de nationale regeringen was bovendien toegestaan dit rentesubsidie nog zoveel aan te vullen dat minimaal 30 pCt. van de kosten voor rekening bleef van de direct belanghebbende. De Raad van Ministers heeft wijselijk — althans voor de eerste jaren — het maximale subsidiebedrag bepaald op 25 pCt. à fonds perdu. De bevoegdheid van de nationale overheden dit bedrag aan te vullen tot maximaal 70 pCt. van de investeringskosten is evenwel gebleven. Het subsidiepercentage van 25 lijkt mij niet onredelijk, maar de bevoegdheid om dit nationaal aan te vullen tot 70 pCt. lijkt schromelijk overdreven. De 25 pCt. lijkt mij op zichzelf reeds voldoende. Het is goed erop te wijzen dat het percentage subsidie op zichzelf nog niet doorslaggevend is; ook het absolute bedrag per ha dat gegeven wordt, behoeft m.i. limitering. Des te lager het investeringsbedrag per ha, des te hoger kan men naar mijn gevoelen gaan met het percentage subsidie. Naast het percentage subsidie en het bedrag per ha is vanzelfsprekend van doorslaggevend betekenis welk bedrag in totaal door de E.E.G. — en in elk afzonderlijk land door de nationale overheid — aan subsidieverlening voor het structuurbeleid in engere zin beschikbaar zal worden gesteld.

Het structuurbeleid heeft thans de wind in de zeilen. Vanuit de landbouw, zowel als uit andere kringen wordt er veel aandrang uitgeoefend om meer geld beschikbaar te stellen voor het structuurbeleid in de landbouw. De E.E.G. moet meer doen zegt men, maar ook de nationale overheden worden aangespoord in de resterende overgangsjaren tot 1970 royaler over de brug te komen. Een bijkomend argument — dat in Nederland nogal opgeld doet — is dat in de andere landen

van de E.E.G. zoveel meer gebeurt. Hoewel dit overigens een onbewezen bewering is, valt moeilijk in te zien waarom het voor Nederland voordelig zou zijn veel geld minder of niet rendabel te investeren als men dat in andere landen ook zou doen.

De gunstige publieke opinie voor subsidiëring van investeringen in structuurbeleid is voornamelijk gebaseerd op de mening dat het een alternatief zou zijn voor een politiek van relatief hoge produktenprijzen. Voor de korte termijn (stel de eerstkomende 10 à 20 jaren) deel ik deze mening niet, zoals uit het voorgaande betoog valt op te maken. Het te vroegtijdig aanmoedigen van omvangrijke investeringen in de landbouw met behulp van hoge subsidies zal waarschijnlijk hoofdzakelijk een vergroting van de produktie tot gevolg hebben. Bovendien lijkt het mij, indien ontijdig verricht, geen goede investering daar de gehoopte kostprijsverlaging er zonder een radicale vergroting van de bedrijven niet inzit. Te veel en te vroeg komt dit m.i. in effect neer op een extra protectionistische maatregel.

Slotsom.

De bescherming van de aan de grond gebonden produktie (akkerbouw en rundveehouderij) in de E.E.G. door een relatief hoog prijspeil lijkt mij onvermijdelijk uit een oogpunt van inkomenspolitiek voor degenen die in de landbouw werkzaam zijn. Er kan wat op afgedongen worden door met aflopende inkomensstoelagen te werken — zoals voor de granen is voorgesteld — maar veel moet men zich hiervan geloof ik niet voorstellen. Vorderingen in het aanpassingsproces tot een rationele bedrijfsgroottestructuur zal zeker een matigende invloed op de behoefte aan bescherming hebben. Maar een kwantitatief belangrijk effect hiervan kan men pas op lange termijn verwachten. Naarmate de prijzending op de internationale markten ten gevolge van een overmatig groot aanbod zou gaan vermindere of door internationale regelingen zou worden verlicht zal van de andere kant uit ook de bescherming automatisch kleiner worden.

Van de prijzenpolitiek met betrekking tot de aan de grond gebonden produktie — en tevens daardoor in totaal aan een zekere limitering onderworpen — verwacht ik geen belangrijke uitbreiding van de totale produktie. Vanzelfsprekend zal de voortschrijdende toepassing van landbouwkundige en technologische vindingen de produktie-omvang geleidelijk doen toenemen. Het zou m.i. dwaas zijn dit niet als een voordeel te beschouwen. Evengoed als de dit jaar vanwege de bijzonder gunstige weersomstandigheden waarschijnlijk te verwachten extra goede oogst.

Elke importvervangende vergroting van de landbouwproduktie is niet uit den boeze of — in dit verband concreet gezegd — een gevolg van overmatige protectie.

In andere opzichten ben ik evenwel de overtuiging toegedaan dat de bescherming overdreven proporties heeft aangenomen of dreigt aan te nemen, hetgeen zal leiden tot een oneconomische opvoering van de E.E.G.-produktie. Dit betreft een drietal categorieën.

In de eerste plaats de voortbrenging van veredelde produkten, zowel van dierlijke als industriële. Het kwaad schuilt hier in de te hoog vastgestelde conversiecoëfficiënten en de toepassing van het preferentiebeginsel in een autonoom stelsel, waar het m.i. geen plaats heeft.

In de tweede plaats betreft het de overtrekking van

In een eerste artikel (zie „E.-S.B.” van 22 juli jl.) hebben de schrijvers aan de hand van cijfermateriaal de inkomens- en vermogensverdeling in Nederland en andere landen belicht. Zowel de inkomens- als de vermogensspreiding blijkt zeer ongelijkmatig te zijn. De inkomensspreiding tendeert naar meer gelijkmatigheid, doch de vermogensverdeling wordt steeds ongelijkmatiger. In dit tweede artikel worden enkele oorzaken van de ongelijke spreiding opgespoord. Voorts wordt onderzocht of het om politieke, sociale en economische redenen gewenst is de spreiding te verbeteren. Hierbij wordt eveneens aandacht besteed aan de ethische kant van het vraagstuk, dat door de schrijvers vanuit hun levensbeschouwing wordt benaderd.

Oorzaken en beoordeling van de ongelijke inkomens- en vermogensspreiding

Het doet op het eerste gezicht enigszins merkwaardig aan dat in de Westerse wereld nog zo'n grote ongelijkmatigheid in de inkomens- en vermogensspreiding wordt geconstateerd. De vakbeweging is immers een macht van betekenis geworden en men mag toch aannemen dat haar activiteiten voor een belangrijk gedeelte gericht zijn op het verminderen van deze ongelijkmatigheid. In bepaalde kringen is men zelfs van mening dat de vakbeweging misbruik maakt van haar macht door het stellen en verwezenlijken van te hoge eisen.

De macht van de vakbeweging in ons land komt duidelijk tot uitdrukking in de beperking, welke zij zichzelf in de na-oorlogse periode heeft opgelegd in het aanwenden van deze macht. Dit wijst erop dat het voor de vakbeweging niet gemakkelijk is met gebruikmaking van de geschikte actiemiddelen een meer gelijkmatige inkomens- en vermogensverdeling te bereiken. Aan de verbetering van de arbeidsvoorwaarden zijn namelijk grenzen gesteld door de werking van enkele economische wetmatigheden. We kunnen veilig aannemen dat in de eerste tijd van het optreden der vakbeweging elke verbetering in de arbeidsvoorwaarden, welke zij wist te bereiken, niet alleen sociaal, maar ook economisch gunstig werkte. Hierin is echter verandering gekomen en met name de in ons land na 1945 gevoerde economische politiek — met als belangrijk instrument de loonpolitiek — is er een bewijs van dat men zich die verandering terdege bewust is geweest. Ook de vakbeweging heeft dit ingezien, getuige haar globale instemming met het gevoerde sociaal-economisch beleid.

Aan welke grenzen is die verbetering van de ar-

beidvoorwaarden¹⁾ dan wel gebonden? In het algemeen kan gesteld worden dat loonsverhogingen de navolgende effecten kunnen hebben: bezien vanuit de kostenkant, kunnen loonsverhogingen ofwel aanleiding geven tot prijsstijgingen, ofwel het winstniveau en daardoor het investeringsniveau aantasten. Een prijsstijging van produkten, welke op de binnenlandse markt worden afgezet, leidt tot inflatie, met alle nadelige gevolgen van dien, zoals: koopkrachtsvermindering, ontmoedigend werken op het sparen, benadeling van vaste inkomensstrekkers. Prijsstijging van exportprodukten kan leiden tot stagnatie van de export, met als nadelige consequenties een verslechtering van de betalingsbalans en afnemend van de werkgelegenheid. Indien loonsverhogingen niet bekostigd kunnen worden uit een gestegen produktiviteit en niet in de prijzen kunnen worden doorberekend, zullen de loonsverhogingen de winstvoet doen inkrimpen, met als gevolg een vermindering van investeringen. Dit zal stagnerend werken op de economische groei en de werkgelegenheid ongunstig beïnvloeden.

Ook vanuit de inkomens kant bezien, kunnen deze voor de harmonische ontwikkeling van de economie nadelige factoren optreden. Verhoging van het looninkomen zal een grotere consumptie tot gevolg hebben. Deze vraagvergroting kan enerzijds leiden tot verhoging van het prijspeil ofwel tot verslechtering van de betalingsbalans (bij vergrote vraag naar im-

¹⁾ Omdat het loon zonder twijfel het belangrijkste onderdeel van de arbeidsvoorwaarden uitmaakt en ons probleem zich op de loonvorming toespitst, zullen wij ter vereenvoudiging ons in het vervolg beperken tot dat gedeelte van de arbeidsvoorwaarden.

(vervolg van blz. 690)

het restitutiebeginsel, terwijl in feite exportsubsidies worden gegeven. Wanneer dit automatisch wordt toegepast volgens de spelregels van het heffingen-restituties-systeem, zal dit niet alleen leiden tot een ongewenste produktstijging, maar rechtstreeks — marginaal gezien — voor de E.E.G.-economie hogere kosten dan baten kunnen opleveren. Melk is in dit verband het voornaamste artikel.

Ten slotte ligt m.i. een groot gevaar — in effect

protectionistisch van karakter — besloten in wat juist met veel nadruk als het alternatief van een hoge bescherming van de prijzen van de produkten naar voren wordt gebracht. Een te vroegtijdig aangevatte, royale subsidiepolitiek voor investeringen in de landbouw van de E.E.G. — en eveneens van de nationale regeringen — moet vrijwel onvermijdelijk leiden tot opvoering van de productiecapaciteit van de bestaande landbouwgrond en zelfs tot uitbreiding van het landbouwareaal.

Wageningen.

J. HORRING.

portgoederen en potentiële exportgoederen), anderzijds tot een vergroting van de produktie van consumptiegoederen ten koste van de produktie van investeringsgoederen. De in ons land gevoerde loonpolitiek heeft tot doel de hiervoor beschreven effecten van loonsverhogingen binnen bepaalde grenzen te houden, zodat de harmonische ontwikkeling van onze economie niet wordt verstoord. Uiteraard heeft dit gevolgen voor de inkomens- en vermogensverdeling.

Loonpolitiek en inkomensverdeling.

Met betrekking tot de inkomensverdeling kan erop gewezen worden, dat de loonbeheersing zich in hoofdzaak beperkt tot de werknemers, vallende onder een collectieve arbeidsovereenkomst of loonregeling, zodat de hoger gesalarieerden er veelal buiten vallen. Bovendien bestaat het inkomen van de lagere inkomensgroepen overwegend uit inkomsten uit dienstbetrekking verkregen (tabel 1). Daar het inkomen van de hogere inkomensgroepen voor een belangrijk gedeelte gevormd wordt door inkomen uit vermogen en aanwending van vermogen en de vermogensspreiding, zoals we gezien hebben, steeds ongelijkmatiger wordt, is dit uiteraard ook van invloed op de inkomensspreiding.

Alles bij elkaar genomen, kunnen we vaststellen dat de gevoerde loonpolitiek de inkomensspreiding niet ongelijkmatiger heeft gemaakt, doch ook niet veel bijgedragen heeft tot een betere spreiding. We zouden de invloed van de tot nu toe gevoerde loonpolitiek op de inkomensspreiding als neutraal willen karakteriseren ²⁾.

TABEL 1.

Samenstelling van het gemiddeld bruto-inkomen naar drie inkomenscomponenten, 1957.^{a)}

Jaarinkomen (in glds.)	Arbeids- loon (in pCt.)	Winst (in pCt.)	Rente, dividend, huur en pacht (in pCt.)
meer dan 100.000	38,3	40,0	21,7
50.000 — 100.000	31,6	50,5	17,9
25.000 — 50.000	33,2	53,5	13,5
17.000 — 25.000	41,7	48,5	9,8
12.000 — 17.000	49,4	43,5	7,1
8.000 — 12.000	60,1	35,0	4,9
6.000 — 8.000	75,8	21,5	2,7
4.000 — 6.000	86,5	11,7	1,8
2.000 — 4.000	84,3	12,4	3,3

a) Bron: Statistiek der Inkomensverdeling 1957 van het C.B.S.

Loonpolitiek en vermogensverdeling.

Met het effect van de loonpolitiek op de vermogensverdeling is het echter geheel anders gesteld, zoals trouwens blijkt uit het steeds ongelijkmatiger worden van deze verdeling. Enkele karakteristieke kenmerken van onze volkshuishouding, zoals gebrek aan grondstoffen, snelle aanwas van de bevolking en een vrij jonge industriële traditie, maken een hoog investeringspeil noodzakelijk. Globaal gesproken moeten wij $\frac{1}{5}$ tot $\frac{1}{4}$ van ons nationaal inkomen reserveren voor investeringsdoeleinden. In het kader van de tot nu toe gevoerde loonpolitiek heeft men dit alleen kunnen bereiken door bewuste beperking van de loonsverhogingen om daardoor zoveel mogelijk financieringsmiddelen in de ondernemingen te houden (tabel 2).

²⁾ Als bewijs voor de gunstige resultaten van de loonpolitiek wordt nogal eens verwezen naar het stijgend arbeidsaandeel in het nationaal inkomen. Met betrekking tot de graad van spreiding is dit echter weinig relevant.

Loonsverhogingen van grotere omvang ten koste van die financieringsmiddelen zouden ongetwijfeld tot meer consumptie en minder investeringen hebben geleid. De financieringsmiddelen, welke ter beschikking van de ondernemingen blijven, komen voor het overgrote deel in de investeringsfeer terecht. Aangenomen wordt dat de investeringen voor ca. 80 pCt. gefinancierd worden uit de som van afschrijvingen en ingehouden winsten. De in de onderneming gehouden winsten — in 1961 in 5.660 N.V.'s alleen al f. 2.611 mln. (zie tabel 2) — betekenen een vermogensaanwas, welke is toegevalen aan de eigenaren van de ondernemingen. Bij de ondernemingen, waar de ondernemer tevens eigenaar is, betekent de vermogensaanwas een directe toeneming van zijn privévermogen. In N.V.'s betekent deze vermogensaanwas een vergroting van het vermogen van de aandeelhouders door de stijging van de intrinsieke waarde van hun aandelen.

In combinatie met de vergroting van hun vermogen door de uitgekeerde winst en de opbrengst van het reeds in bezit zijnde vermogen (dit kan dus beschouwd worden als vermogensvorming via inkomen, zie tabel 1) is deze rechtstreekse vermogensaanwas er oorzaak van dat de vermogensverdeling in ons land steeds ongelijkmatiger wordt. Hiervoor is er reeds op gewezen dat deze ongelijkmatige vermogensverdeling op zich weer inkomenseffecten heeft, zodat een vicieuze cirkel het meest geschikte symbool is om het probleem van de ongelijkmatige inkomens- en vermogensverdeling te karakteriseren.

TABEL 2.

Commerciële winst minus belasting in 5.660 N.V.'s in 1961^{a)}

Bedrijfsklasse	Ingehouden winst	Uitgekeerde winst
	(in mln. glds.)	
Industrie	733	796
Handel	187	277
Verkeer	54	88
Krediet- en bankwezen	80	108
Verzekeringswezen	51	38
Holding companies	388	1.283
Overige	23	21
Totaal	1.516	2.611

a) Bron: Maandstatistiek van het financieuzen, december 1963 van het C.B.S.

Verbetering van de spreiding gewenst.

Overzien wij de wel zeer ongelijke spreiding van inkomen en vermogen in ons land en de andere West-europese landen dan dringt zich als vanzelf de vraag op of er geen mogelijkheid bestaat of gevonden kan worden om aan dit euvel een einde te maken. Er is immers geen gering aantal bezwaren tegen in te brengen.

Politiek gewenst.

De gemiddelde man, die wellicht niet op de hoogte is met de cijfermatige kant van het vraagstuk, maar zoveel te meer met de werkelijkheid van de soms zeer grote verschillen, acht het rondt in strijd met de rechtvaardigheid dat weinigen zoveel en velen zo weinig ontvangen, terwijl in het algemeen toch allen een prestatie naar vermogen leveren. Hij weet ook dat luiheid en noeste vlijt onder alle groepen van mensen voorkomen en dat deze bepaald niet de oorzaak kunnen zijn van de grote ongelijkheid. Hij streeft niet een onbereikbare volledige gelijkheid na, maar ziet geen rechtsgrond voor het feit dat het ene gezin alles heeft wat het wil — en dan nog zeer veel overhoudt — en dat het andere zich vele vreugden moet ontfangen omdat het de mogelijkheden ontbreken.

Men kan zich inspannen om deze simpele gedachten-gang met een prima betoog te ontzenuwen, doch men komt bedrogen uit. Hij gelooft het eenvoudig niet en voelt zich „genomen”. En wij kunnen hem daarin nog geen ongelijk geven ook. De ongelijke spreiding is in strijd met het rechtsgevoel. Dit „zich genomen voelen” van de gemiddelde man wordt zeer gevaarlijk als we bedenken dat we in West-Europa zeer vele „gemiddelde mannen” aantreffen.

Een maatschappelijke orde kan slechts bestaan en in stand worden gehouden als de overgrote meerderheid van een volk deze wenst en erin gelooft. Een zeer groot aantal ontevredenen kan aanleiding worden tot ongekend grote politieke moeilijkheden. Bij de toch reeds labiele verhoudingen tussen Oost en West zal het Westen en ook ons land met deze situatie ernstig rekening moeten houden om niet op een kwaad ogenblik een onbetaalbare rekening gepresenteerd te krijgen.

Sociaal gewenst.

Wij kennen in ons land een vrij uitgebreide sociale verzekering, die van onschatbare betekenis is voor miljoenen mensen. Deze sociale verzekering vindt haar bestaansgrond hierin dat de werknemers in het algemeen niet in staat kunnen worden geacht om de financiële risico's, die het leven met zich brengt, zelf te dragen. In feite dus omdat hun vermogens en inkomens te gering waren en zijn. Omdat een betere verdeling der aardse goederen niet gemakkelijk en zeker niet op korte termijn tot stand kon worden gebracht is het begrijpelijk en juist dat men eerst en met succes een sociale verzekeringswetgeving tot stand heeft gebracht. Wij mogen ons daarover verheugen.

Bovendien werd — en niet zonder resultaat — getracht om de werkgelegenheid op een hoog niveau te brengen en schommelingen zoveel mogelijk tegen te gaan. Elke na-oorlogse regering heeft een hoge graad van werkgelegenheid als één der doeleinden van het economisch beleid gesteld. Ook daardoor werd de positie van de werknemers verstevigd. Eveneens een resultaat dat met dankbaarheid kan worden getoet.

Intussen houdt dit allerminst in dat de werknemer nu onkwetsbaar zou zijn, ondanks een goede sociale verzekering en een ruime werkgelegenheid. De kwetsbaarheid is verminderd maar niet verdwenen. Het feit dat in de strenge winter van 1962-1963 in een groot aantal gevallen koudetoelagen nodig waren, spreekt in dit opzicht een niet mis te verstane taal. In feite is het voor de werknemer ontierend dat hij bij het eerste zuchtje tegenwind al aangewezen is op een bijdrage. Kan men het de werknemer kwalijk nemen als hij zich in zo'n maatschappij niet op zijn gemak gevoelt? Zijn vrijheid en de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid zullen er in hoge mate mee gediend zijn als hij een zeker eigendom het zijne kan noemen en enigermate bestand is tegen de financiële eisen die het leven stelt. Zijn levenshouding zal erdoor veranderen, ten bate van zijn gezin en de gemeenschap.

Economisch gewenst.

Het is duidelijk dat degene die over enig eigendom beschikt economisch minder afhankelijk is dan hij die tot de „have nots” behoort. De laatste zal, als hij om de een of andere reden ontslagen wordt, niet kunnen wachten tot hij een betrekking kan vinden die hem bevrediging kan schenken en waarin hij zijn kwaliteiten het beste kan ontplooiën. Voor hem is er maar één remedie, nl. zo spoedig mogelijk werk te aanvaarden omdat zijn gezin anders zonder inkomen blijft, ondanks het bestaan van een werkloosheidsverzekering. Om begrijpelijke redenen kan een dergelijke verzekering slechts uitkeren als er sprake is van onvrijwillige werkloosheid. Wordt „passend” werk

niet aanvaard dan wordt de uitkering stopgezet. Er is echter verschil tussen het begrip „passend werk” in de wettelijke betekenis van het woord en het begrip dat hierboven werd bedoeld. De werkloosheidsverzekering tref in dit verband geen blaam. Dat de „have not” genooddaakt is zo spoedig mogelijk een nieuwe betrekking te aanvaarden heeft als oorzaak dat hij geen buffertje heeft waarop hij voor enige tijd kan terugvallen. Ook op de allocatie van de productiefactoren zal een gunstig effect uitgaan.

Overigens heeft het alleen maar zin om de produktie — juist van massafabrikaten — te verhogen als er voldoende afzet voor te vinden is. Deze vindt men niet bij de bezitsloze. Zijn behoeften zijn wel zeer groot, maar zij komen economisch niet tot uitdrukking omdat slechts koopkrachtige vraag meetelt in het economisch bedrijf. Ook al zou in het huidige stadium van de conjuncturele ontwikkeling een sterke uitbreiding van de vraag naar goederen tot grote moeilijkheden kunnen leiden, een groei op langere termijn zal alleen maar kunnen plaatsvinden als ook de werknemers, die toch het grootste deel van de bevolking uitmaken, in staat worden gesteld om hun vele behoeften om te zetten in een reële vraag op de goederenmarkt.

Wij komen dus tot de conclusie dat een betere spreiding van inkomsten en vermogen zowel op politieke als op sociale en economische gronden gewenst is.

Wat gewenst is, is niet altijd mogelijk.

Het kost meestal niet zo heel veel moeite om in een gesprek over de welvaartsspreiding samen tot de conclusie te komen dat de thans bestaande verschillen onbevredigend zijn en dat verandering gewenst is. Veel moeilijker wordt het gesprek als het gaat over de mogelijkheden om tot een betere verdeling te komen. Een hindernis van grote betekenis wordt gevormd door de opvattingen die men heeft over het eigendomsrecht en alles wat zich om dit vraagstuk beweegt. Inderdaad zal men zich — alvorens men aan nieuwe vormen van verdeling begint — eerst moeten bezinnen op de vraag of men niet het ene kwalijke verschijnsel wil uitbannen met een nog kwalijker middel.

In principe zijn er twee mogelijkheden om een meer gelijkmatige verdeling tot stand te brengen. De eerste is om van de een te nemen en aan de ander te geven. Daarbij doet zich dan de vraag voor hoeveel men moet nemen en geven. Bovendien zal een dergelijke herverdeling gepaard gaan met ernstige spanningen en grote economische moeilijkheden, tenzij hier een grote mate van geleidelijkheid wordt betracht. Veel zwaarder weegt echter dat men op deze wijze de rechtvaardigheid in ernstige mate aantast. Het middel kan hier erger zijn dan de kwaal.

De tweede mogelijkheid van een toekomstige verbetering van de spreiding bestaat daarin dat de aanwas van het vermogen meer dan tot dusver ten goede komt aan de bezitlozen. In dit geval tast men geen bestaande vermogens aan en wordt de rechtvaardigheid geen geweld aangedaan, terwijl dit overigens mogelijk is zonder economische schokwerking. In het vervolg wordt op een aantal mogelijkheden van de tweede methode nader ingegaan. Het is evenwel gewenst om vooraf na te gaan of de verdeling van de vermogensaanwas in overeenstemming is met de christelijke visie op de eigendom en maatschappelijke structuur.

De maatschappelijke structuur.

De economische orde in de Westerse landen is o.m. gebaseerd op de ondernemingswijze produktie, waarin de ondernemingen — binnen zekere grenzen — zelf bepalen wat en hoeveel zij zullen produceren. In de moderne onderneming werken samen de productiefactoren arbeid, kapitaal en leiding. Ofschoon geen dezer factoren bij de produktie kan worden gemist, ligt het zwaartepunt in de

huidige structuur toch zonder twijfel op de factor kapitaal. De moderne onderneming is een kapitaalorganisatie en geen arbeidsorganisatie. Van gelijkberechtiging tussen de verschillende componenten is geen sprake. Bekend is dat zowel van katholieke als van protestants-christelijke zijde al vele jaren getracht wordt in deze ongewenste situatie verandering te brengen. In dit kader zal hierop thans niet verder worden ingegaan.

Vast staat evenwel dat beide christelijke groeperingen de ondernemingsgewijze produktie als zodanig gehandhaafd willen zien, echter op voorwaarde dat een aantal wijzigingen wordt aangebracht in de ondernemingsstructuur, wijzigingen die ertoe zullen leiden dat de werknemer een reële plaats ontvangt, die hem krachtens zijn menszijn toekomt.

De private eigendom.

Op zichzelf is dit onderwerp belangrijk genoeg om er uitvoerig op in te gaan. In dit kader is dit echter niet mogelijk en ook niet nodig. Het kan hier slechts gaan om een beknopte aanduiding van de christelijke visie op de private eigendom met betrekking tot de vermogensaanwasdeling.

De katholieke eigendomsleer is gebaseerd op het natuurrecht, in navolging van de „doctor angelicus” Thomas van Aquino en o.a. samengevat in de bekende drie sociale encyclieken: *Rerum Novarum* (1891), *Quadragesimo Anno* (1931) en *Mater et Magistra* (1961). Weliswaar wordt het persoonlijk eigendomsrecht nadrukkelijk gehandhaafd, doch eveneens wordt duidelijk het sociale karakter van de eigendom beklemtoond. Laatstgenoemde encycliek wijst er in het bijzonder op dat thans de tijd rijp is om ernst te maken met de verdeling van het nationaal inkomen naar de norm van de rechtvaardigheid. Paus Joannes XXIII wijst er bovendien op dat de werknemers recht hebben op een aandeel in het bezit dat door middel van interne financiering wordt gevormd.

De protestants-christelijke visie op de eigendom is bijbels gefundeerd. De enige absolute eigenaar is God; bij de mens is de eigendom altijd betrekkelijk; hij is rentmeester, die verantwoording schuldig is aan God. De private eigendom wordt niet verworpen, integendeel beschermd, doch wel wordt met klem gewaarschuwd voor geldzucht die de eigendom centraal stelt. In de bijbelse openbaring krijgt het sociale karakter een sterk accent. De mens is volgens de Heilige Schrift enkeling, die echter behalve tegenover God, ook in relatie staat tot zijn naasten. Duidelijk komt dit tot uitdrukking in het solidariteitsprincipe van 1 Corinthhe 12, dat handelt over de band tussen lichaam en leden. Vanuit deze levensbeschouwing zijn de schrijnende bezitsverhoudingen die wij vandaag nog kennen beslist te veroordelen.

Ondanks de grote verschillen in benaderingswijze is het duidelijk dat in beide visies de private eigendom wordt aanvaard en geëerbiedigd, op grond waarvan derhalve een herverdeling van bestaande eigendommen — zoals hierboven in eerste instantie werd genoemd — wordt afgewezen. Verdeling van nieuw eigendom — verkregen door samenwerking van arbeid, kapitaal en leiding — zal dienen te geschieden op basis van de rechtvaardigheid. Op grond van deze — uiteraard sobere — beschouwing mag worden geconcludeerd dat maatregelen, die een betere verdeling van de vermogensaanwas beogen, niet strijdig zijn met het eigendomsrecht naar christelijke opvatting. Natuurlijk onder het voorbehoud dat gestreefd wordt naar een rechtvaardige verdeling van deze aanwas, waarbij aan de rechten van alle groepen wordt gedacht.

Een oud vraagstuk in nieuw gewaad.

Het is geen nieuwe zaak die hier aan de orde wordt gesteld. De geschiedenis van het economisch denken leert ons dat dit vraagstuk al zeer oud is en dat er in alle toonaarden door velen al over geschreven is. In veel gevallen kwam men zelfs tot voorstellen om de gehele private eigendom (vooral van produktiemiddelen) af te schaffen. Anderen verheerlijkten deze vorm van eigendom juist. Meestal stond men echter sceptisch tegenover de wijze waarop de eigendom en het inkomen waren gespreid. Wie denkt hierbij niet aan een hele lijst van sociaal-economische denkers, zoals St. Simon, Fourier, Blanqui, Proudhon, Marx, Engels, Robert Owen, Louis Blanc, Lasalle, Ketteler, Von Thünen en zovele anderen? Hoewel de denkbeelden van deze mannen zeer leerzaam zijn, kan hieraan thans geen aandacht worden besteed. Meer dan één schrijver geeft hiervan voortreffelijke overzichten. Voldoende is, vast te stellen dat de inkomensverdeling vrijwel steeds onbevredigend is geweest. Zij is, zoals Prof. Oort het in zijn „Theorie van de economische politiek” uitdrukte: „het koekoeksei in het overigens zo vreedzame nest van de economische theorie”.

In een derde artikel zullen de mogelijkheden tot vermogensvorming aan een nader onderzoek worden onderworpen, waarbij aan de orde komen de mogelijkheden die de overheid heeft geschapen en de gedachten die met betrekking tot deze zaak leven bij het bedrijfsleven, terwijl tevens wordt nagegaan wat het bedrijfsleven reeds verwezenlijkt heeft.

Utrecht.

Drs. P. J. JANSSEN.
D. H. GRASMAN.

De inter-Amerikaanse ontwikkelingsbank

Inleiding.

De Inter-Amerikaanse Ontwikkelingsbank, algemeen bekend als B.I.D.¹⁾, dankt haar ontstaan aan het gecombineerde streven van Noord- en Zuid-Amerika naar ontwikkeling en integratie van Latijns-Amerika, waaruit o.m. ook de Alliance for Progress is voortgekomen. De B.I.D. werd opgericht op 30 december 1959 en startte officieel haar werkzaamheden op 1 oktober 1960. Gedurende de 3½ jaar, die sindsdien zijn verstreken, is de B.I.D. uitgegroeid tot een internationale financiële organisatie met beschikbare middelen ten bedrage van \$ 1.300 mln., waaruit voor bijna \$ 1 mrd. aan leningen is verstrekt. De tot nu toe uitbetaalde bedragen belopen ruim \$ 260 mln., waarvan \$ 140 mln. werd verstrekt gedurende 1963.

¹⁾ Afkorting voor Banco Interamericano de Desarrollo.

Dank zij de multilaterale bestedingsmogelijkheid van een belangrijk deel van deze bedragen en de belangstelling, die de B.I.D. door haar snelle groei en goede reputatie voor externe, additionele financiering van haar operaties heeft weten op te wekken, trekt zij ook in Europa en Japan in toenemende mate de aandacht. Het aantal deelnemers uit deze gebieden aan de jaarvergaderingen van de bank neemt dan ook steeds toe; tijdens de vijfde bijeenkomst, te Panama City van 13 - 17 april jl., bedroeg het ongeveer 70.

Gezien het toenemende belang van de rol, die de B.I.D. in de ontwikkeling van de Latijnsamerikaanse landen speelt en de groeiende politieke en economische belangstelling voor deze landen, ook in ons land, beoogt dit artikel een indruk te geven van de organisatie en werkwijze van de bank, van haar operaties, alsmede van

haar internationale betekenis en haar betrekkingen tot Europa.

Organisatie en werkwijze.

De B.I.D. is een inter-gouvernementele instelling, opgericht door 20 Amerikaanse landen, welke ten doel heeft de economische ontwikkeling in de leden-landen te bevorderen, zowel via de particuliere als via de overheidssector. De hoogste autoriteit is een Assemblee van Gouverneurs, samengesteld uit een gouverneur en een plaatsvervangend gouverneur van elk der deelnemende landen. Het aantal leden is voor uitbreiding, binnen het continent, vatbaar. Het dagelijks beheer wordt gevoerd door een directie van 9 personen. De president wordt door de Assemblee gekozen. De zeven directeuren, waarvan er zes door de Latijnsamerikaanse landen en een door de Verenigde Staten worden gekozen, kiezen de vice-president. De zetel van de B.I.D. is in Washington.

De B.I.D. tracht haar doelstelling te verwezenlijken door voornamelijk te participeren in projecten, die voor een belangrijk deel door, of in, de leden-landen zelf worden gefinancierd. De totale financiering van projecten door de B.I.D., die momenteel \$ 963 mln. bedraagt, vertegenwoordigt een deelneming in totale investeringen ten bedrage van ca. \$ 2,6 mrd.

Om ook de private sector zo goed mogelijk te bereiken, opereert de B.I.D. in belangrijke mate via nationale ontwikkelingsinstituten en investeringsbanken, welke zij tevens mede helpt oprichten. Momenteel bedraagt het aandeel van de private sector in het totaal van de goedgekeurde leningen ongeveer een derde. Dit aandeel is groeiende; gedurende het afgelopen jaar bedroeg het ongeveer 45 pCt.

De activiteiten van de B.I.D. richten zich zowel op zuiver economische projecten, als op die welke om sociale of andere redenen langere looptijden en geringere lasten behoeven dan normaal. Deze laatste worden gefinancierd uit speciaal, daarvoor bestemde middelen. Verder verleent de bank ook medewerking bij het opstellen van nationale ontwikkelingsplannen en technische hulp voor specifieke projecten. De B.I.D. verstrekt haar hulp op zuiver multilaterale basis, tenminste voor zover haar eigen middelen betreft. Leningen uit het Social Progress Trust Fund (zie verder), waarvoor de middelen door het Amerikaanse Congres worden gevoteerd, dienen in de Verenigde Staten besteed te worden.

De B.I.D. stimuleert het streven naar Latijnsamerikaanse integratie, waarvan o.m. de Latijnsamerikaanse vrijhandelszone (LAFTA) een uiting vormt. Zij benadrukt hierbij de eigen inspanning, die de leden-landen voor hun ontwikkeling dienen op te brengen. Deze dient gericht te zijn op toenemende interne besparingen, ter financiering o.m. van een zoveel mogelijk complementaire industriële ontwikkeling van de leden-landen. In dit kader heeft de B.I.D. haar medewerking verleend aan een programma tot financiering van de intraregionale export van kapitaalgoederen.

Middelen.

Voor haar normale operaties, dat zijn die welke uitsluitend op hun economisch-commerciële merites worden beoordeeld, beschikt de B.I.D. over het gestorte deel van het gewone kapitaal en over de externe middelen, die zij daarnaast weet aan te trekken.

Bij haar oprichting werd het kapitaal van de bank vastgesteld op \$ 850 mln., tijdelijk teruggebracht tot

\$ 813 mln. door de uitsluiting van Cuba van het lidmaatschap. Van dit bedrag van \$ 813 mln. diende \$ 382 mln. gestort te worden, aan welke verplichting eind 1962 door alle landen was voldaan, terwijl de resterende \$ 431 mln. op ieder moment opeisbaar diende te zijn. Het aandeel van de Verenigde Staten in het gewone kapitaal bedraagt \$ 350 mln., waarvan \$ 150 mln. werd gestort. Het aandeel van de overige landen, zowel in het gestorte als in het opeisbare kapitaal, bestaat voor 50 pCt. uit goud of dollars en voor 50 pCt. uit de respectievelijke nationale valuta's. In 1963 werd het gewone geautoriseerde kapitaal verhoogd met \$ 300 mln., ten einde de toetreding van nieuwe leden mogelijk te maken.

In het plaatsen van obligaties op de Amerikaanse en Europese kapitaalmarkten ziet de B.I.D. een belangrijke additionele bron van middelen. Gedurende 1962 werd langs deze weg \$ 100 mln. aangetrokken, voor de helft op de Amerikaanse, voor de andere helft op de Italiaanse kapitaalmarkt. In maart 1964 werd nogmaals \$ 50 mln. op de Amerikaanse kapitaalmarkt geplaatst. De bank onderhandelt momenteel over de uitgifte van obligaties in Duitsland, Frankrijk, Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk, waarbij zij poogt dezelfde wettelijke en fiscale faciliteiten te verwerven, die de Wereldbank en de Europese Investerings Bank genieten. De belangstelling voor haar obligaties wordt in belangrijke mate bepaald door de garantiëkracht van het opeisbare kapitaal van de bank, met name van het aandeel daarin van de Verenigde Staten. Ten einde deze zekerheid te vergroten werd, ingaande 28 januari 1964, het opeisbare deel van het kapitaal verhoogd met \$ 1 mrd., waarin de Verenigde Staten voor \$ 412 mln. participeren. Het totale opeisbare kapitaal van de Verenigde Staten wordt daarmee gebracht op \$ 612 mln.

Een andere bron van middelen voor de bank is de verkoop, zonder garantie, van de eerste halfjaarlijkse aflossingstermijnen van haar leningen. Mede dank zij het feit, dat de bank slechts economisch gezonde projecten financiert en vooral doordat aan alle terugbetalingsverplichtingen tot nu toe stipt is voldaan, is de belangstelling voor dit soort financiële deelneming groeiende. Het aantal commerciële banken dat, tot en met de eerst vijf, aflossingstermijnen heeft gekocht, steeg van 37 (waarvan 9 in Europa) per eind 1962 tot 52 (waarvan 12 in Europa) per eind 1963. Tegelijkertijd steeg het totale bedrag van deze operaties van bijna \$ 8 mln. tot ruim \$ 15 mln.

Voor het verstrekken van „soft loans” beschikt de B.I.D. over eigen middelen in een Fonds voor Speciale Operaties en heeft zij het beheer over het Social Progress Trust Fund, dat in 1961 door de Verenigde Staten werd opgericht.

De omvang van het Fonds voor Speciale Operaties werd aanvankelijk gesteld op \$ 150 mln.²⁾, waarin de Verenigde Staten deelnamen voor \$ 100 mln. Ingaande 28 januari 1964 werden alle bijdragen met 50 pCt. verhoogd. De deelnemingen luiden voor de helft in dollars, voor de helft in nationale valuta. Ten einde de uitbreiding van de operaties van het Fonds ook over een langere periode te verzekeren, werd tijdens de vergadering te Panama City een voorstel aangenomen tot verdere uitbreiding van de middelen met \$ 900 mln., waarvan \$ 750 mln. bij te dragen door de Verenigde Staten. Tevens werd voorgesteld voortaan via dit Fonds ook de financiering van sociale ontwikkelingsprojecten te doen

²⁾ Door de uitsluiting van Cuba werd dit bedrag in feite teruggebracht tot \$ 146 mln.

lopen, die tot nu toe uit het Social Progress Trust Fund werden gefinancierd. Dit laatste, dat sinds juni 1961 een omvang had van \$ 394 mln., werd in december 1963, dank zij de goedkeuring van het Amerikaanse Congres, uitgebreid tot \$ 525 mln.

Er bestaan al geruime tijd plannen om ook in Europa te komen tot de oprichting van een fonds voor de ontwikkeling van Latijns-Amerika, dat door de B.I.D. beheerd zou worden. Concrete resultaten zijn echter in dit opzicht nog niet bereikt.

Een overzicht van de ontwikkeling van de middelen van de B.I.D., waaruit een snelle groei duidelijk blijkt, wordt gegeven in tabel 1. De voorziening in de behoefte aan nieuwe middelen voor de normale, commerciële operaties van de bank heeft tot nu toe geen moeilijkheden opgeleverd. De bank heeft in toenemende mate vreemde middelen kunnen aantrekken en verwacht deze manier van financieren verder te kunnen uitbreiden. De verhoging van het opeisbare deel van het gewone kapitaal dient als versterkte garantie voor nieuwe obligatie-emissies en impliceert tevens, dat in iedere onverwachte behoefte aan gewone middelen zal kunnen worden voorzien. Aangezien het overgrote deel der middelen in converteerbare valuta luidt, is een gezonde basis voor verdere expansie van de activiteiten van de bank aanwezig.

Het beschikbaar komen van middelen voor de „soft” operaties van de bank is niet steeds even vlot verlopen. De bank is hiervoor geheel aangewezen op de contributies van de leden-landen en het wachten op de verhoging daarvan heeft in het jongste verleden de expansie van de operaties op dit gebied wel enigszins afgeremd. Dank zij de recent geëffectueerde en goedgekeurde verhogingen in de middelen van beide Fondsen echter, kan de bank tenminste in de eerstkomende drie, vier jaren op een regelmatige stroom van middelen rekenen.

Operaties.

Uit haar middelen voor „normale” operaties verstrekt de B.I.D. leningen op zuiver commerciële basis. Deze leningen hebben een looptijd van 6 tot 20 jaar, een rente van $5\frac{3}{4}$ pCt. per jaar over het opgenomen bedrag, inclusief 1 pCt. commissie bestemd voor de speciale reserve van de bank, en een commissie van $\frac{3}{4}$ pCt. per jaar over het niet opgenomen bedrag. De rente kan iets hoger zijn, indien de lening wordt verstrekt uit de opbrengst van een obligatie-emissie op een relatief „dure” kapitaalmarkt.

Uit het Fonds voor Speciale Operaties worden leningen verstrekt, die om enigerlei reden een langere looptijd en een lagere rente vereisen dan normaal. Zij lopen tot 25 jaar en dragen een rente van 4 pCt. In bepaalde gevallen kunnen zij bovendien worden terugbetaald in de valuta van het ontvangende land.

In het kader van de Alliance for Progress werd in juni 1961 een overeenkomst gesloten tussen de Verenigde Staten en de B.I.D., waarbij aan de laatste het beheer werd toevertrouwd van het Social Progress Trust Fund, via hetwelk sindsdien een belangrijk deel van de Noord-amerikaanse hulpverlening aan Latijns-Amerika is gevloeid. Zoals de naam aanduidt, worden uit dit fonds leningen verstrekt voor projecten met een deels sociaal karakter, zoals woningbouw, onderwijs, verbetering van hygiënische toestanden en van agrarische methoden. De leningen kunnen lopen tot 30 jaar en dragen een zeer lage rente (meestal $1\frac{1}{4}$ pCt., soms $2\frac{3}{4}$ pCt.). Rente en aflossing kunnen in de nationale valuta worden voldaan. De leningen dienen in de Verenigde Staten te worden besteed. De B.I.D. brengt voor haar bemiddeling een commissie van $\frac{3}{4}$ pCt. in rekening, die in dollars betaald dient te worden.

Ontwikkeling van de middelen van de B.I.D.

TABEL 1.

(in miljoenen dollars)

	Gerealiseerd per					Te realiseren uiterlijk			
	31/12 1960	31/12 1961	31/12 1962	31/12 1963	april 1964	31/12 1964	31/12 1965	31/12 1966	onbe- paald
1. Beschikbare middelen									
A. Voor normale operaties:									457
1. Gewoon, gestort kapitaal	76	229	382	382	382				
2. Obligaties	—	—	99	99	149				
3. Participaties	— (s)	3	8	15	17				
Totaal	76	232	489	496	548				
B. Voor „soft” operaties:						519	819	1.119	
1. Fonds voor Speciale Operaties	73	146	146	146	219				
2. Social Progress Trust Fund . .	—	394	394	394	525				
Totaal	73	540	540	540	744				
Totaal A. en B.	149	772	1.029	1.036	1.292				
2. Opeisbaar gewoon kapitaal	737	584	432	432	432	932	1.432		1.657
(waarvan van Ver. Staten)	(320)	(260)	(200)	(200)	(200)	(406)	(612)		
3. Geautoriseerd gewoon kapitaal a) . .	850	850	850	850	2.150				
Beschikbaar op multilaterale basis (I.A. & I.B.I.)	149	-378	635	642	767				
(waarvan in convertibele valuta)	(115)	(286)	(496)	(503)	(617)				

a) Het geautoriseerde kapitaal wijkt af van het totaal van gestort en opeisbaar kapitaal ten gevolge van de uitsluiting van de B.I.D. van Cuba, waarvoor oorspronkelijk een quotum van \$ 37 mln. werd vastgesteld. Sedert 28 januari 1964 is het geautoriseerde kapitaal bovendien verhoogd met \$ 300 mln., ten einde in de eventuele toetreding van nieuwe leden te voorzien.

(s): schatting.

Bron: B.I.D. Jaarverslagen en redevoeringen van de President.

Een overzicht van de leningen, die tot nu toe door de B.I.D. zijn verstrekt, wordt gegeven in tabel 2. Het meest opvallende is het onregelmatige verloop in de verschillende soorten van leningen, een gevolg van het schoksgewijs beschikbaar komen van de middelen van de beide Fondsen en van de beperkte capaciteit tot behandeling van leningaansvragen. Het eerste was verantwoordelijk, in 1963, voor de sterke daling van de leningen, die werden verstrekt uit het Social Progress Trust Fund en de teruggang in die verstrekt uit het Fonds voor Speciale Operaties. Het laatste was van invloed op het achterblijven van de commerciële leningoperaties gedurende 1962.

TABEL 2.

Leningen verstrekt door de B.I.D.

(in miljoenen dollars)

	Gedurende			Stand per		
	1961	1962	1963	31/12 1962	31/12 1963	april 1964
I. Verstrekte leningen						
A. Op multilaterale basis:						
1. Uit gewone middelen	130	77	179	207	386	..
2. Uit Fonds voor Speciale Operaties	48	41	32	89	122	..
B. Gebonden leningen uit Social Progress Trust Fund	116	205	47	321	368	..
Totaal	294	324	259	618	875	963
II. Uitgekeerde bedragen						
A. Voor multilaterale besteding:						
1. Normale economische projecten	3	28	60	31	91	..
2. Speciale operaties	3	8	15	11	27	..
B. Voor besteding in de Verenigde Staten, sociale projecten	2	21	66	23	89	..
Totaal	8	57	141	65	206	260
II als percentage van I	3	18	54	11	24	27

(..) Gegeven niet bekend.

Bron: B.I.D. Jaarverslagen en redevoeringen van de President.

In verband met het ontwikkelingskarakter van de leningen, die de B.I.D. verstrekt, zijn de feitelijk uitgekeerde bedragen bij de verstrekte leningen achter gebleven. De jaarlijks uitgekeerde bedragen vertonen echter een snelle stijging, waarvan voorlopig een voortgang wordt verwacht. In het lopende en het komende jaar zullen vermoedelijk jaarlijks \$ 200 à \$ 250 mln. worden besteed, waarvan \$ 150 à \$ 200 mln. ongebonden.

Verwacht mag worden dat, nu een gebrek aan middelen in de eerstkomende jaren niet te vrezen is, het streven van de B.I.D. naar een meer gelijkmatige ontwikkeling in haar leningoperaties succes zal hebben. Dit betekent, dat in de komende twee, drie jaren uit een jaarlijks totaal van rond \$ 350 mln. ongeveer gelijke delen bestemd zullen worden voor commerciële en voor overige projecten. Gezien de beschikbare middelen zal hiervan rond \$ 275 mln. voor multilaterale en ca. \$ 75 mln. voor gebonden besteding beschikbaar komen. De vraag, of de samenvoeging van het Social Progress Trust Fund met het Fonds voor Speciale Operaties tot gevolg zal hebben, dat daarna alle leningen vrij, besteed kunnen worden, is nog niet opgelost. De sterke verhoging van het Fonds voor Speciale Operaties, en de zeer grote bijdrage daarin van de Verenigde Staten schijnen hier wel op te wijzen. Het zou in de bedoeling kunnen liggen het Social Progress Trust Fund niet verder uit te breiden en het werkterrein van het Fonds voor Speciale Operaties gedeeltelijk naar operaties met een meer sociaal karakter te verleggen.

Internationale betekenis.

In de korte tijd van haar bestaan is de B.I.D. uitgegroeid tot een financiële organisatie van internationaal formaat, met een invloed, die zich ook tot in Europa en Japan uitstrekt. De externe financieringsmiddelen, die momenteel jaarlijks voor Latijns-Amerika beschikbaar komen, worden voor ca. 15 pCt. via de B.I.D. verstrekt, terwijl het aandeel van de bank in de publieke middelen, die hun weg naar deze landen vinden, ruim 20 pCt. bedraagt.

Haar snelle ontwikkeling heeft de B.I.D. te danken aan twee belangrijke factoren. Enerzijds aan de krachtige steun van de Verenigde Staten, die door hun, naar verhouding zeer grote, feitelijke en potentiële bijdragen de kredietwaardigheid van de bank waarborgen, waardoor in toenemende mate externe financiering door middel van de uitgifte van obligaties mogelijk is, anderzijds aan het feit, dat de bank voor de Latijnsamerikaanse landen zelf is gaan leven als „hun” bank, met een staf van overwegend Latijnsamerikaanse leden, welks aanzien zij, o.m. door prompte storting van verplichte bijdragen en een stipt nakomen van hun rente- en afbetalingsverplichtingen, voortdurend pogen te verhogen. Deze ontwikkeling is zeker niet in de laatste plaats te danken aan de stuwende kracht van de president van de B.I.D., Dr. Felipe Herrera, die niet alleen een goede, efficiënte staf heeft opgebouwd, maar de bank in tal van lezingen, besprekingen en conferenties voor de leden-landen tot leven heeft gebracht. Ook internationaal heeft zijn onvermoeibaar streven veel tot de erkenning van en waardering voor het werk van de B.I.D. bijgedragen.

In het geheel van internationale organisaties neemt de B.I.D. een overwegend eigen plaats in. Zij heeft met name een aanvulling gegeven op de, voornamelijk op infrastructuur gerichte, activiteiten van de Wereldbank. Ruim 70 pCt. van de leningen, die zij tot op heden heeft verstrekt, kwam ten goede aan de ontwikkeling van landbouw, industrie en woningbouw in de leden-landen. Een belangrijk deel hiervan werd toegekend aan de private sector. Haar overige leningen richtte de bank, als beheerder van het Social Progress Trust Fund, op projecten met een deels sociaal karakter. Haar samenwerking met de Wereldbank, die zich in toenemende mate ook op dit soort projecten gaat richten, neemt voortdurend toe.

In de loop van haar bestaan heeft de B.I.D. zich steeds meer toegelegd op het verlenen van technische bijstand. Zij verleent assistentie bij het opstellen van nationale ontwikkelingsplannen en bemiddelt bij de onderhandelingen over de financiering daarvan. Daarbij streeft zij ernaar zoveel mogelijk rekening te doen houden met de mogelijkheden en beperkingen, die het gevolg zijn van de toenemende Latijnsamerikaanse integratie. Op internationaal terrein stelt de B.I.D. haar ervaringen beschikbaar aan zusterorganisaties. Onder meer werkt zij nauw samen met de Afrikaanse Ontwikkelings Bank, die momenteel nog in het stadium van oprichting verkeert, doch in de loop van dit jaar haar werkzaamheden hoopt te beginnen.

Via drie wegen staat de B.I.D. in economische relatie met Europa. In de eerste plaats via de besteding door de leden-landen van de hun ongebonden ter beschikking gestelde middelen. Hiervan wordt ca. 60 pCt. in Europa besteed, hetgeen bij jaarlijkse bestedingen die variëren tussen \$ 150 mln. en \$ 200 mln., neerkomt op ongeveer \$ 100 mln. per jaar. In de tweede plaats via de eerste

aflossingstermijnen op haar leningen, die de Europese commerciële banken van haar overnemen dan wel rechtstreeks financieren en in de derde plaats via haar beroep op de Europese kapitaalmarkten door middel van de uitgifte van obligaties. Of de plannen om te komen tot een Europees fonds via hetwelk, onder het beheer van de

B.I.D., publieke middelen naar Latijns-Amerika zullen vloeien, worden gerealiseerd of niet, het valt te verwachten, dat de bank in de betrekkingen tussen Latijns-Amerika en Europa, door haar sterke bemiddelingspositie, haar efficiënte werkwijze en haar toenemende ervaring een steeds belangrijker rol zal spelen.

Lima, april 1964.

Drs. E. DEN DUNNEN.

Wie wint het spel?

De Franse mystère 30 of de Nederlandse fokker F 28?

Enkele maanden geleden lieten de commentaren in de Duitse vakpers er geen twijfel over bestaan, dat de Fokker F 28 op de Duitse markt een behoorlijke kans maakte. Ook de meeste dagbladen deelden deze mening. Zo schreef bijv. „Die Welt” (Hamburg), dat de Fokker F 28 op goede afzetmogelijkheden kon rekenen. Het blad prees de uitstekende start- en landingseigenschappen, de behoorlijke snelheid en de gunstige actieradius. De Duitse Lufthansa zou sterk in dit type vliegtuig zijn geïnteresseerd. Een ander blad, de „Stuttgarter Zeitung”, gaf eveneens een zeer gunstig oordeel over de F 28. Het liet in een bericht uit Bonn duidelijk doorschemeren, dat het aan de Franse Mystère 30 verre superieur is en dat deze opvatting eveneens door de Westduitse regering wordt gehuldigd. „De regering zou het betreuren”, zo schreef het blad letterlijk, „wanneer niet meer alle vliegtuigfabrieken van de Bondsrepubliek in de Fokker F 28 zouden zijn geïnteresseerd”.

Uit deze formulering viel destijds reeds op te maken, dat de regering technisch en financieel de voorkeur geeft aan het Nederlandse produkt, maar dat toch ook nog andere factoren een belangrijke rol speelden. Deze interpretatie bevestigde dezelfde „Stuttgarter Zeitung” op 16 juni jl. in een uitvoerig commentaar, waaraan wij het volgende ontleenen: „Een drastisch voorbeeld van onderlinge schermutselingen tussen Noord- en Zuidduitse firma's is de geschiedenis van het project F 28, een voor korte trajecten gebouwd straalverkeersvliegtuig van Nederlandse constructie. De F 28 was nog op de luchtvaarttentoonstelling van Hannover het lievelingskind van de Duitse vliegtuigconstructeurs. Zij zagen hierin de enige mogelijkheid binnen korte tijd ook in West-Duitsland weer verkeersvliegtuigen te bouwen”.

Dit was inderdaad het geval. Een overeenkomst bevond zich in een gevorderd stadium van voorbereiding, volgens welke de Bondsrepubliek 24 pCt., Frankrijk 13 pCt. en Italië 6 pCt. van het totale bouwvolume toegewezen zou krijgen. Circa 60 pCt. van de financiële risico's, die Duitse ondernemingen bij de participatie aan het Nederlandse project konden lopen, zouden door leningen worden gedekt, die door het Westduitse Ministerie van Economische Zaken zouden worden verstrekt. Daar dergelijke leningen in de praktijk als subsidies worden beschouwd, was het risico voor de Westduitse vliegtuigindustrie dus niet bijzonder groot. Desondanks is er een kink in de kabel gekomen.

Zonder enig opzien te baren, hebben de vliegtuig- en ruimtevaartfabrieken Siebel, Bölkow en Messerschmidt met de Franse „Générale Aéronautique Marcel Dassault” een akkoord ondertekend om gezamenlijk de Mystère 30 te bouwen. Daar de Mystère 30 technisch, ook volgens Duitse deskundigen, niet tegen de Fokker F 28 is opgewassen, is

de vraag gerechtvaardigd, waarom een dergelijk verdrag tot stand kwam. De regering verklaarde desgevraagd, dat de bedrijven, dus ook de 120 Duitse vliegtuig- en vliegtuigmotorenfabrieken, vrij zijn beslissingen te treffen, die zij noodzakelijk achten. Tegelijkertijd voegde zij eraan toe, dat zij er weinig voor voelt haar financiële steun gelijktijdig aan twee projecten te verlenen.

Voor dit laatste standpunt kan men begrip opbrengen. Enige twijfel is echter zeker gerechtvaardigd, wanneer de regering beweert, dat de Duitse vliegtuigindustrie haar beleid zelf kan bepalen. Zij heeft bijv. haar subsidies verhoogd van 17,8 mln. mark in 1963 tot 25 mln. mark in 1964. Maar dit zijn slechts schijncijfers. De Hamburger Flugzeugbau kreeg bijv. voor de ontwikkeling van het verkeersvliegtuig HFB 320 uit de staatskas 11,4 mln. mark. Het Ministerie van Defensie betaalde aan Bölkow, Heinkel en Messerschmidt 250 mln. mark voor de ontwikkeling van het straalvliegtuig VJ 101. Het is juist, dat het hier om een militair project gaat, maar dergelijke subsidies vormen desondanks de basis van de Westduitse vliegtuigindustrie. Sommige bedrijven, zoals de BMW Triebwerkbau, leven voor 90 pCt. van regeringsorders. De Mann-fabrieken die, in samenwerking met Rolls-Royce, turbomotoren vervaardigen, incasseerden regeringsorders ten bedrage van 250 mln. mark. Dat hebben zij zelf in de vergadering van aandeelhouders bekend gemaakt. De 11,4 mln. mark voor de ontwikkeling van de HFB 320 vormen slechts een gedeelte van de werkelijk verstrekte subsidies. In feite fourneerde de staat een financiële bijdrage tot de ontwikkelingskosten ter waarde van 41 mln. mark. De subsidies zijn dus hoger dan officieel wordt toegegeven.

Inzake het Mystère 30-project, waarvoor van regeringszijde weinig belangstelling heette te bestaan, werd nu plotseeling vernomen, dat de regering eventueel bereid is 60 pCt. van de ontwikkelingskosten voor haar rekening te nemen. Dat is, voorzichtig geschat, 12 mln. mark. Desondanks kan de Fokker F 28 het spel winnen, omdat de Westduitse Ministers van Economische Zaken en Financiën, Schmücker en Dahlgrün, zich in een kabinetszitting ten gunste van het Nederlandse project hebben uitgesproken. Maar men vergete in dit verband niet, dat invloedrijke kringen om politieke redenen voor het Frans-Duitse project werven en de sterkste vliegtuigbouwcombinatie in de Bondsrepubliek daar achter staat. Deskundigen van de Noordduitse vliegtuigindustrie betwijfelen, of de Fokker F 28 een kans maakt, wanneer de regering tegen beter weten in aan de Mystère 30 de voorkeur geeft. Het Nederlandse project zou dan namelijk aan financiële bloedarmoede te gronde kunnen gaan. Een definitieve beslissing is nog niet genomen, maar er valt een toenemende tendentie waar te nemen om de Frans-Duitse samenwerking inzake

de vliegtuigbouw te versterken. Dit mag men, zakelijk gezien, niet uit het oog verliezen ¹⁾.

Berlijn.

L. J. M. VAN DEN BERK.

¹⁾ Onder de kop „Samenwerking op Europese basis” troffen wij in het „Algemeen Dagblad” van 22 juli jl. nog het volgende bericht aan: „Fokker gaat voor zijn nieuw tweemotorig straalvliegtuig, de F 28 Fellowship, samenwerken met de Hamburger Flugzeugbau en de Vereinigte Flugtechnische Werke in Bremen. Een overeenkomst op het gebied van de ontwikkeling en de seriebouw van het toestel is nu gesloten.

Al sinds dit voorjaar zijn de Duitse fabrieken bezig met de ontwikkeling van het straalvliegtuig.

De overeenkomst houdt ook in, dat de bouw van de twee vliegende prototypen van de F 28, het proefvliegen daarvan en de serieproductie, op Europese basis zal worden uitgevoerd. Daarbij zullen ook andere partners toetreden.

De deelnemers aan de overeenkomst verbinden zich om de ontwikkelings- en produktiekosten proportioneel te dragen. Zij zullen voor een bepaalde periode niet deelnemen in de ontwikkeling of produktie van andere vliegtuigen, die als concurrenten van de F 28 kunnen worden beschouwd”. Red.

INGEZONDEN STUK

Het agrarisch dilemma

In de meeste gevallen is het zo dat het voor een buitenlander een moeilijke onderneming is een juist oordeel te vellen over een situatie of een situatiebeschrijving van een voor hem vreemd land. Meestal zal hij dat alleen kunnen wanneer hij — bijv. door reizen of specialisatie — de buitenlandse toestanden langere tijd bestudeerd of beleefd heeft . . . ofwel wanneer een situatie of situatiebeschrijving zo geprononceerd zwart of wit lijkt, dat hij met een all-round kennis toch nog een andere tint durft aanbrenghen. Ondergetekende gelooft, bij het lezen van het artikel: „Het agrarisch dilemma” van de heer A. N. J. Vriens in „E.-S.B.” van 8 juli 1964, in dit laatste geval te zijn. Ziehier zijn voornaamste motiveringen.

1. Het feit dat de Nederlandse landbouwhandelsbalans een positief saldo vertoont in het geheel van een negatieve handelsbalans, wordt door de auteur slechts terloops als een gezonde ontwikkeling — „op het eerste gezicht” dan nog maar — bestempeld, om dit positief element onmiddellijk te ondergraven met negatieve aspecten. Tijdens de na-oorlogse periode heeft het positief saldo van de Nederlandse landbouwhandelsbalans voor de natie nochtans een zeer waardevolle bijdrage tot herstel en geleidelijke expansie betekend.

Daarbij komt nog dat het Nederlands landbouwexportpakket grotendeels bestaat uit produkten met een relatief grote vraagelasticiteit; de toename tussen 1953 en 1962 van de export van slachtpluimvee, fijne groenten en fruitsoorten, bloembollen, bloemisterij- en boomkwekerijgewassen, is in dit opzicht karakteristiek. Is datgene wat voor de E.E.G. in haar geheel *in de toekomst* als wenselijk wordt geacht, *heden ten dage* voor Nederland dan verkeerd?

Het ongetwijfeld gunstige aspect van wat hier aangestipt wordt kan o.i. niet weggevaagd worden door verwijzing naar bepaalde reële problemen of anomalieën in de Nederlandse exportsituatie van zuivelprodukten en allerminst door een o.i. nogal eenzijdige confrontatie import van krachtvoer-melkproductie.

2. Een ander positief element van de Nederlandse landbouwsituatie, nl. de bevredigende evolutie van de binnenlandse afzet van agrarische produkten, wordt eveneens onmiddellijk onder een aantal kritische aanmerkingen bedolven.

Hier zij allereerst een statistische opmerking gemaakt. Tijdens de jaren 1962/63 en 1963/64 — en in het statistisch goed bij zijnde Nederland moeten zeker voor 1964 reeds voldoende officiële maandstatistieken bestaan — heeft de situatie van de landbouw zich zowel wat prijzen als wat structuur betreft, zodanig gewijzigd, dat een statistische reeks tot en met 1960/61 bijna alleen nog historische waarde heeft.

Daarbij zij dan aangestipt dat niet alleen de evolutie van de prijzen-kostenindex of de evolutie van de netto-toegevoegde waarde, maar ook de evolutie van de arbeidskrachtenbezetting per bedrijf van zeer grote betekenis is, om het ondernemersinkomen in de agrarische sector te beoordelen en eventueel met gemiddelde bruto verdiensten buiten de landbouw te vergelijken. Dit laatste element wordt door de auteur in de appreciatie niet betrokken en mede daardoor geeft hij, wat de evolutie van de toegevoegde waarde betreft (tabel 4), een onvolledige en foutieve interpretatie. Niet in de eerste plaats de evolutie van het aandeel van grondstoffen en diensten in de totale produktiewaarde, maar wel de netto-toegevoegde waarde per produktie-eenheid lijkt me doorslaggevend voor een oordeel over het al of niet vooruitkomen van een bepaalde sector.

Komt de Nederlandse landbouw er dan zo slecht uit? In elk geval zie ik niet in, waar of hoe de concurrentiepositie van de Nederlandse landbouw verzwakt, tenzij men zou verwijzen naar bepaalde eerder concurrentievervalsende voorzieningen van sommige E.E.G.-reglementen (eieren en slachtpluimvee). Maar dan dient men elders de brandklok te luiden!

3. Het derde gedeelte van het artikel van de heer Vriens bevat een aantal kanttekeningen die het zakelijk terrein nogal te buiten gaan; voor een buitenlander kunnen die wel vreemd of moeilijk te aanvaarden lijken, maar het maken van een gefundeerd oordeel laat hij vooral dáár aan anderen over.

Eén zaak zij mij hier evenwel getolereerd, nl. het formuleren van het volgend dilemma: of het derde deel van het artikel ligt in de lijn van de eerste twee delen en dan wordt dit derde deel nogal een problematisch geval, of die reeks kanttekeningen zijn op andere premissen gefundeerd, maar dan lijkt me de hele zin van het artikel nogal problematisch. Beide hypothesen lijken valabel, tenzij de verwijzing naar de toestand in Groot-Brittannië eerder naar de tweede hypothese zou doen neigen. Dit land is tijdens de jongste decennia immers ook van andere premissen uitgegaan.

Kessel-Lo (Leuven).

A. DE TAVERNIER.

NASCHRIFT

In het commentaar van de heer A. de Tavernier, meen ik vooral uit zijn argumentatie onder de punten 1 en 2 te mogen concluderen dat de heer De Tavernier de huidige situatie in de Nederlandse landbouw veel gunstiger (of minder somber?) beoordeelt dan door mij werd gesuggereerd in mijn artikel in „E.-S.B.” van 8 juli jl. Ik zou de heer De Tavernier hierop slechts willen antwoorden dat het mij dan toch wel erg vreemd voorkomt dat de door hem als gunstige aspecten naar voren gebrachte feiten tot gevolg hebben gehad dat de producentensubsidies aan de landbouw de laatste jaren rond de f. 300 mln. per jaar bedroegen!

De alom bekende moeilijkheden binnen bepaalde sectoren van onze landbouw sinds 1961 (bijv. op de gemengde bedrijven) wijzen er m.i. niet op dat na 1961 de situatie zich dusdanig gewijzigd heeft, dat de door mij geschetste

ontwikkeling tussen 1950 en 1961 inmiddels een drastische verbetering heeft ondergaan.

Het deed mij genoeg vast te stellen dat in het buitenland, en wel in een zo nauw met Nederland verbonden land als België, positieve belangstelling bestaat voor het wel en wee van de Nederlandse landbouw. Dat de Nederlandse landbouw echter zonder een enkel probleem zit en de toekomst met het volste vertrouwen tegemoet kan gaan meen ik, ondanks de opmerkingen van de heer De Tavernier, toch te moeten betwijfelen.

Amsterdam.

A. N. J. VRIENS.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De zucht van verlichting, die op 27 juli jl. in heel Nederland en met name in het Westen des lands, alwaar de hoofdkantoren van de meeste banken zijn gevestigd, te horen moet zijn geweest, was afkomstig van de geldmarkt. Op de genoemde datum zorgde de kwartaaluitkering van het Rijk aan de gemeenten ten bedrage van rond f. 475 mln. ten lange leste voor enige ontspanning. Het officiële daggeldtarief, dat op 15 juli op de recordhoogte van 4 pCt. was gekomen, kon dientengevolge op 28 juli worden verlaagd tot 3½ pCt. en tot 3 pCt. op de daarop volgende dag om vervolgens op het eind van de week te worden teruggebracht tot 2¾ pCt.

De vermindering van de spanningen komt duidelijk aan het licht bij een vergelijking van de weekstaat van De Nederlandsche Bank per 27 juli met die per 20 juli. Zo kan worden geconstateerd, dat de banken op de opgenomen voorschotten in rekening-courant f. 126 mln. konden aflossen — deze post daalde daarmee tot f. 10 mln. — terwijl desondanks het tegoed van deze instellingen bij de Centrale Bank met f. 196 mln. steeg tot het meer comfortabele niveau van f. 398 mln. Bij de beoordeling van dit laatste totaal moet overigens worden bedacht dat van medio juli tot medio augustus gemiddeld een bedrag van f. 165 mln. aan strafdeposito's moet worden aangehouden.

De één zijn dood is de ander zijn brood. Zo erg als het spreekwoord het suggereert, was het weliswaar niet, maar de verbetering van de positie van de banken als gevolg van de eerdergenoemde kwartaaluitkering betekende toch wel, dat de bodem van de schatkist zichtbaar werd. Het Rijk kwam zelfs voor een bedrag van f. 48 mln. debet bij de circulatiebank te staan. Zoals bekend is De Nederlandsche Bank verplicht het Rijk zo nodig van dienst te zijn met het verschaffen van een renteloos voorschot tot een maximum van f. 150 mln. Voor lezers met historische belangstelling zij vermeld, dat medio 1958 het Rijk voor het laatst een beroep op deze kredietfaciliteit moest doen.

Voor de schatkist is er intussen nog wel hoop. Op 3 augustus vindt de storting op de jongste Staatslening plaats, waarmede bijna f. 200 mln. is gemoeid, waartegenover staat, dat het Rijk dan naar verluidt ruim f. 100 mln. moet betalen wegens aflossing van en rentebetaling op staatsschuld. Een batig saldo resteert dus nog wel. Bovendien komt voor de schatkist zo langzamerhand het hoogseizoen — in casu de periode met grote belastingontvangsten — in het zicht. Enig medeleven met het bankwezen is derhalve meer op zijn plaats want dat zal deze bedragen uiteindelijk in belangrijke mate moeten fourneren.

Kapitaalmarkt.

Men kreeg de indruk, dat op de kapitaalmarkt in de verslagperiode het bevel op de plaats rust was gegeven. De rentevoet vertoonde althans nauwelijks enige tendentie tot verdere stijging. Verscheidene obligatiekoersen herstelden zich zelfs enigszins van de relatief grote daling, die zij eerder hadden ondergaan. Zoals de medicus, die moeilijk-

heden ondervindt bij het stellen van een diagnose, gaarne een aanknopingspunt zoekt in het psychische vlak, zo spreekt men ter beurze in soortgelijke omstandigheden van een technisch herstel.

Het komt intussen uiterst onwaarschijnlijk voor, dat de kapitaalmarkt reeds aan één periode van ontspanning toe zou zijn. Om vraag en aanbod weer op goede voet met elkaar te brengen zal nog wel enige tijd vergen. Zelfs ligt het in de lijn van de verwachtingen, dat nog meer wrijving en spanning aan het tekenen van de vrede vooraf zullen gaan.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1963	H. & L. 1964	24 juli 1964	31 juli 1964
Algemeen	392	419 — 394	396	403
Intern. concerns	548	598 — 553	570	579
Industrie	341	357 — 327	329	336
Scheepvaart	153	161 — 133	134	137
Banken	232	249 — 223	225	229
Handel enz.	165	175 — 156	158	162

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.			
Kon. Petroleum	f. 147,50 a)	f. 165,20	f. 166,10
Philips G.B.	f. 148,30	f. 148,90	f. 151,10
Unilever	f. 138,90	f. 143,90	f. 145,40
Expl. Mij. Scheveningen	398	283	298
A.K.U.	526	452	461
Hoogovens, n.r.c.	564½	589½	610
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	775	820	839½
Nationale-Nederlanden, c.	870	750	780
Zwanenberg-Organon	900	950	949½
Robeco	f. 227	f. 233	f. 234
New York.			
Dow Jones Industrials	760	846	841
Rentestand.			
Langl. staatsobl. b)	4,71	5,37	5,39
Aand.: internationales b)	3,15 c)	3,29	
lokale b)	3,66 c)	3,59	
Disconto driemaands schatkist-papier	2½	4½	4½

a) Gecorrigeerd in verband met bonus.

b) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

c) 19 december 1963.

A. WOUDHUIZEN.

RECENTE PUBLIKATIES

P. A. Samuelson: *Economics. An introductory analysis.*
Zesde druk. Uitg. Mc. Graw Hill, New York-London
1964, 838 blz., f. 34,10.

In deze zesde druk van het bekende en veel gebruikte handboek zijn aanmerkelijke wijzigingen gebracht. Hoofdstukken zijn verkort, een enkele is vervallen, andere zijn toegevoegd. Een indruk van de verkortingen kan worden verkregen door een vergelijking met de voorgaande druk. Het eerste deel over „Basic economic concepts and national income” telt 204 blz., in de vorige druk 240 blz.

De meest ingrijpende verandering betreft het in aanzienlijke mate herschrijven van de delen over micro-economie, nl. van de delen drie („The composition and pricing of national output”) en vier („Distribution of income: the pricing of the productive factors”), waarbij de totale omvang vrijwel gelijk bleef. Daarbij is o.m. gestreefd naar een aaneengesloten behandeling van „competitive pricing” en een andere aanpak van het vraagstuk van „the welfare and efficiency functions of pricing under perfect and imperfect competition”. Toegevoegd is een nieuw hoofdstuk met een samenvattend overzicht van micro-economische aspecten.

Nieuw is het hoofdstuk over „the theory of economic growth”. Daarin worden o.m. behandeld „The magnificent dynamics” of Smith and Malthus; „Economic analysis of Smith-Malthus”; „Technical Advance and Classical Growth Theory”; „Ricardo-Marx-Solow Models of Capital Accumulation”.

Zeer belangwekkend is de appendix over „Modern discussions of development theory”. Aan de orde komen o.m. „Schumpeterian innovation”, „Unemployment in the stationary state” (Keynes, Mrs. Robinson, N. Kaldor); „Unchangeable capital - output ratio”; „Harrod-Domar growth models”; „Neoclassical dynamics”; „The expanding universe: a digression” (v. Neumann); „Alternative theories” (Mrs. Robinson, N. Kaldor, F. Modigliani); „Relative factor-share shifts to keep employment full?” (N. Kaldor); „Compensating fiscal policy”.

In „An optimistic last word” schrijft Samuelson de volgende opmerkelijke woorden: „modern economic analysis does provide us with a „neoclassical synthesis” that combines the essentials of the theory of aggregative income determination with the older classical theories of relative prices and of micro-economics. In a well-running system

with monetary and fiscal policies operating to validate the high-employment assumption postulated by the classical theory, that classical theory comes back into its own, and the economist feels he can state with renewed conviction the classical truths and principals of social economy”.

Over zijn boek kon Samuelson zonder overdrijving schrijven: „The book has been widely used, universally translated (voor zover bekend nog niet in het Nederlands) and flatteringly imitated”. Zijn veronderstelling dat dit succes mede samenhangt met het toepassen van „the tools of analytical economics” op de vitale economische vraagstukken „of today and 1970, not yesterday and 1929”, lijkt niet onjuist. Een voorbeeld van de actualiteit van de stof is het betrekken van de — toch vrij recente — tarweleveranties aan de Sowjet-Unie in de beschouwingen over de Amerikaanse landbouwproblematiek.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten

met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

Jonge academici gevraagd

In het Vroom & Dreesmann concern vindt men de polsslag van de moderne wereld. Reeds 75 jaren wordt het concern gekenmerkt door een dynamische groei die zich onverminderd voortzet.

Van één winkel naar vijftig winkels over het gehele land verspreid; van twaalf medewerkers naar twintigduizend. Vele weloverwogen plannen verkeren in een vergevorderd stadium van voorbereiding of uitvoering. Het zaken doen wordt mede door deze groei steeds gecompliceerder en stelt aan de vooropleiding, kennis en toewijding der toefunctionarissen steeds hoger eisen.

* Jonge academici, bij voorkeur economen, kunnen in onze bedrijven een opleiding volgen die zich over enkele jaren uitstrekt en die achtereenvolgens bij verschillende bedrijven van het concern en in het buitenland plaats vindt.

Deze opleiding zal de kandidaten in staat stellen geleidelijk zelf hun voorkeur en begaafdheid voor bepaalde werkterreinen te bepalen. Daarna is de weg geopend naar een verscheidenheid van zeer verantwoordelijke en interessante functies in de commerciële en organisatorische sector van het grootwinkelbedrijf.

Geïnteresseerde, ongehuwde gegadigden kunnen zich met opgave van personalia en onder bijsluiting van een recente pasfoto schriftelijk wenden tot de heer M. J. J. M. Kavelaars, Wilhelminalpark 11 te Haarlem. In een persoonlijk gesprek zullen dan gaarne nadere inlichtingen worden verstrekt.

* Jonge academici kunnen OP ELK GEWENST MOMENT hun opleiding aanvangen.

VROOM & DREESMANN

N.V. NEDERLANDSE GASUNIE

• TRANSPORT EN VERKOOP VAN AARDGAS •

vraagt voor de Commerciële Sector van haar kantoor te 's-Gravenhage

STATISTISCH ANALIST

Van de in de betreffende positie aan te stellen functionaris wordt verwacht dat hij voldoende mathematische en economische kennis bezit om zelfstandig statistisch onderzoek te verrichten en daarover te rapporteren.

Enige jaren ervaring als Mathematisch Statisticus is gewenst.

Schriftelijke sollicitaties met vermelding van geboortedatum, opleiding, ervaring en datum van mogelijke indiensttreding te richten aan de Afdeling Personeelszaken onder No. PS/FO 152/8002, Postbus 5091, 's-Gravenhage.

GAK

Voor onze

AFD. ORGANISATIE

wordt gevraagd een

bedrijfseconoom

De te benoemen functionaris zal rechtstreeks ressorteren onder het Hoofd van Dienst voor Organisatie; na een inwerktijd zal hij worden belast met de dagelijkse leiding van de afdeling.

Aanstelling zal geschieden met een aanvangssalaris tussen f 1150,- en f 1621,- per maand inclusief de huurcompensatie.

Vereist is doctoraal bedrijfseconomie. Verder dienen gegadigden enige jaren praktische ervaring te hebben, bijv. op een administratieve, leidinggevende post.

Aangezien voor vervulling van deze functie voorts eigenschappen vereist zijn, die niet uitsluitend door opleiding en ervaring worden bepaald, zullen kandidaten worden uitgenodigd voor een psychotechnisch onderzoek.

Sollicitatiebrieven met uitvoerige inlichtingen omtrent opleiding en praktijkervaring, vergezeld van een recente pasfoto, te richten aan de afdeling Personeelszaken.

**GEMEENSCHAPPELIJK ADMINISTRATIEKANTOOR
Bos- en Lommerplantsoen 1 Amsterdam W**

KWANTITEIT

of

KWALITEIT ?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

★

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

★

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling „E.-S.B.”
Postbus 42 — Schiedam.